

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

РЕФЕРАТ

на

**ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітнього ступеня «магістр»**

на тему:

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ У СТОСУНКАХ З ОДНОЛІТКАМИ»**

Виконала: студентка II курсу, 601аз
групи

спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Освітня програма: Дошкільна
освіта. Спеціальна освіта

Попадюк І. М.

Керівник: кандидат педагогічних
наук, старший викладач кафедри
психології та педагогіки розвитку
дитини

Рябошапка О.В.

Рецензент: доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
дошкільної освіти

Гаврилюк С.М.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Докорінне реформування системи освіти в умовах перебудови державності, культурного і духовного відродження потребує вдосконалення процесу соціального виховання дітей та молоді. Одне з основних завдань освітнього процесу в сучасних умовах виявляється не стільки в накопиченні пізнавальної інформації, скільки у засвоєнні культурно-історичного досвіду побудови людських стосунків, і на цій основі збагачення власної соціальної практики дітей. Орієнтація дошкільної освіти на забезпечення повноцінного соціального розвитку вимагає урахування особливостей соціалізації дітей на різних етапах дошкільного життя.

Одним з найважливіших чинників становлення й розвитку особистісної соціальної практики є спілкування з однолітками, яке набуває особливого значення. У спілкуванні з однолітками дитина виявляє свої інтереси, збагачує власне освітнє поле за рахунок обміну різноманітною інформацією, укріплюється у своїх нахилах. У процесі спілкування з ровесниками дитина навчається презентувати себе, обстоювати власну позицію, переконувати або підкорятися; опановує «умовні» закони взаємин у дитячому колективі, тобто саме в емоційно насиченому спілкуванні з однолітками найефективніше відбувається процес соціалізації.

Проблема стосунків однолітків у старшому дошкільному віці висвітлює дуже серйозні протиріччя, пов'язані з особливостями організації соціально-педагогічного простору закладу дошкільної освіти. З одного боку, в суспільстві актуалізуються корпоративні стосунки як пріоритетні соціально-економічній площині, з іншого, – чинні технології дошкільної освіти не орієнтують на формування в дітей навичок кооперативної взаємодії. Діти старшого дошкільного віку мають потребу у більш тісних стосунках з однолітками, проте специфіка побудови освітньо-виховного процесу в закладі дошкільної освіти, орієнтована передусім на вихователя, не сприяє виникненню та розвитку повноцінних стосунків старших

дошкільників. Переважна більшість учителів навіть не усвідомлює повною мірою важливість стосунків між однолітками в старшому дошкільному віці та необхідністю їх збагачення. Отже, реальне становище стосунків старших дошкільників у дошкільному середовищі свідчить про гостру необхідність підняття статусу дитячих стосунків як чинника соціалізації.

Для позитивного вирішення даного протиріччя в останні роки склалися певні об'єктивні умови. Останнім часом на державному та міжнародному рівнях відбувається зміцнення статусу дитинства в суспільстві, про що свідчить поява законодавчих документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої субкультури, дитячої творчості (Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти).

Аналіз філософських, педагогічних, соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних, культурологічних досліджень свідчить про зростаючий інтерес учених до проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Сучасна наука розглядає соціалізаційні процеси в дитинстві у філософському напрямку (С.Батенін, Г.Батищев, Б.Гершунський, Я.Глинський, М.Каган, В.Орлов, В.Шепель); соціально-педагогічному (О. Авраменко, Н.Бібік, Н.Головіна, І.Зверева, А.Капська, Л. Карнаух, Л.Коваль, О.Караман, М.Лукашевич, Л.Міщик, А. Мудрик, І.Печенко, О.Савченко, С.Савченко, С.Харченко, та ін.); соціально-психологічному (В.Абраменкова, І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Кононко, В.Кудрявцев, С.Куліковська, О.Леонт'єв, В.Петровський, Т.Піроженко, Д.Фельдштейн).

У дисертаційних дослідженнях останніх років, присвячених проблемі соціалізації старших дошкільників, висвітлюються різні її аспекти, зокрема: особливості дитячої субкультури (Л.Варяниця), збагачення соціальної свідомості учнів засобами українського фольклору (Р.Пріма), засвоєння

дітьми соціальних ролей у різних видах діяльності (Ю.Богінська, Ю.Бурцева) та інші.

Проведений теоретичний аналіз літературних джерел підтвердив, з одного боку, актуальність проблеми соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками, необхідність урахування специфіки процесів, що відбуваються в дитячому співтоваристві, та їх вплив на формування соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку – невід'ємного компоненту загальної соціалізованості особистості. З іншого боку, очевидно є недостатня теоретична і методична розробленість педагогічних умов соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками. Відтак виникає необхідність розробки педагогічної моделі соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками, що й зумовило вибір теми випускної кваліфікаційної роботи: **«Педагогічні умови соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації старших дошкільників в освітньому просторі закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками в освітньо-виховному процесі.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати формальні, змістовні та структурні ознаки поняття «стосунки однолітків» стосовно старшого дошкільного віку.

2. Визначити критерії оцінки, показники та рівні соціалізованості старших дошкільників на основі аналізу їхніх стосунків з однолітками та охарактеризувати особливості соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками.

3. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками.

4. Розробити та апробувати модель і методику соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками.

ВИСНОВКИ

1. У випускній кваліфікаційній роботі наведено результати теоретичного узагальнення та практичного розв'язання наукової проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку у стосунках з однолітками, що виявилось у визначенні їх ролі, змісту, чинників розвитку стосунків у дитячому співтоваристві; науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов соціалізації старших дошкільників у стосунках з однолітками.

2. Узагальнення наукових підходів до вивчення проблеми соціалізації дало змогу визначити її як процес і результат включення зростаючої людини в суспільство завдяки засвоєнню та більш чи менш активному відтворенню особистістю соціального досвіду, історично накопиченої культури. Глибокі внутрішні, психологічні зміни та зовнішні об'єктивні чинники в період старшого дошкільного віку, створюють унікальні можливості для дитини як активного суб'єкта пізнання світу, самого себе в цьому світі, для соціального розвитку, набуття досвіду. Все це дає підстави визначати передшкільний період як вік, що відіграє виключну роль у соціалізації дитини. Стосунки з однолітками як багатоаспектна, поліфункціональна система соціальних взаємин старших дошкільників, що базується на ціннісних орієнтаціях, вироблених у межах дитячої субкультури, закладається первинними соціальними інститутами на ранніх етапах соціалізації та розвивається у просторі дошкільного життя, – виступають вагомим чинником соціалізації в старшому дошкільному віці. Вивчення сутності ровесницьких стосунків старших дошкільників дало змогу виокремити в них структурні компоненти, як-то: *діяльнісний компонент*, представлений спільною навчальною, продуктивною та ігровою діяльністю, *комунікативно-мовленнєвий компонент*, що виявляється через спілкування (обмін інформацією), *змістовний* – зумовлений змістом та формами існування дитячої субкультури, а також *емоційно-ціннісний*, що забезпечує загальний фон дитячих взаємин.

3. В якості головної оцінної характеристики дітей старшого дошкільного віку було обрано рівень соціалізованості як показник, результат сформованості соціального досвіду, соціальної обізнаності та соціальної позиції дитини у стосунках з однолітками. Соціалізованість – це інтегральна якість особистості, рівень сформованості якої можна оцінити за позиційним, нормативним та змістовним критеріями. Застосування діагностичних методик дозволило визначити чотири рівні соціалізованості дітей старшого дошкільного віку у стосунках з однолітками. Так, до **достатнього рівня** віднесено дітей, які усвідомлювали та змогли пояснити зміст правил поведінки в соціумі, мали власну соціальну позицію та активно спілкувались, співпрацювали з однолітками, мали досвід організації дитячої взаємодії та наявність адекватної самооцінки. Діти, які виявили **середній рівень** соціалізованості у стосунках з однолітками, мали не завжди адекватну самооцінку (як правило підвищену) та оцінити вчинки товаришів, їм також було важко. Такі діти рідко ініціювали взаємодію, частіше займали позицію виконавця, іноді навіть в супереч з власним бажанням, а також, відрізнялися недостатніми знаннями про соціальні норми та правила. **Задовільний** рівень соціалізованості у стосунках з однолітками виявлено у дітей, які не мали усталеної самооцінки та не вміли визначити своє місце у стосунках з однолітками, відчували труднощі щодо оцінки власних дій та вчинків однолітків. Такі діти брали участь тільки у вже організованій спільній діяльності, проте не завжди могли дотримуватись загальноприйнятих правил та мали досить поверхові уявлення про норми взаємин та спілкування, а також, часто демонстрували небажання та неготовність дотримуватись правил у реальних стосунках. **Незадовільний рівень** соціалізованості дітей старшого дошкільного віку у стосунках з однолітками виявлено у дітей, які практично зовсім не володіли правилами та нормами соціальної поведінки як на рівні їх знання та вміння пояснити зміст правила, так і на рівні готовності виконувати ці правила на практиці. У таких дітей також спостерігались переважно агресивні засоби вирішення проблемних ситуацій або повна

відстороненість.

4. На основі теоретичного дослідження та результатів констатувального зрізу була розроблена, а потім експериментально перевірена ефективність моделі реалізації педагогічних умов соціалізації дітей старшого дошкільного віку у стосунках з однолітками, відповідно з якою визначені умови реалізовувались послідовно на двох етапах, що характеризувалися специфічними ознаками щодо побудови ровесницьких стосунків та ролі дорослих у формуванні таких взаємин: перехідний етап (діти п'яти років) та адаптаційний, навчально-розвивальний (діти шести років). На першому, перехідному етапі діти одержували чіткі соціальні уявлення про закони соціальної взаємодії в умовах дошкільного середовища, закріплювався їхній інтерес до стосунків з однолітками, відбувалось формування первісного досвіду побудови стосунків з ровесниками через застосування соціально-ігрового проектування. На другому, адаптаційному, навчально-розвивальному етапі зменшувався рівень втручання вихователя у процес ігрової та навчально-ділової взаємодії дітей, відбувалось розширення поля такої взаємодії за рахунок виведення її за межі лише навчальної діяльності (соціально-ігрове проектування, художньо-творчі проекти).

5. Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив, що після проведеної спеціальної педагогічної роботи збагатився зміст стосунків однолітків дітей старшого дошкільного віку, збільшився рівень обізнаності щодо соціальних норм і правил та готовності їх застосовувати у реальних стосунках, поширився досвід побудови стосунків з однолітками. Тобто відбулись кількісні та якісні позитивні зміни. Результати проведеної експериментальної роботи, відображено в контрольному обстеженні, були зіставлені з даними констатувального зрізу та засвідчили, що в експериментальній групі відбувся значний позитивний перерозподіл дітей щодо рівнів соціалізованості у стосунках з однолітками. Отже, проведена експериментальна робота переконливо довела, що реалізація визнаної сукупності умов забезпечує позитивну динаміку процесу соціалізації, що

сприяє підвищенню рівня соціалізованості дітей старшого дошкільного віку у стосунках з однолітками.